

I FOKUS, KRÖNIKA, CAROLINE ELGH

<https://genusimuseer.se/bildkonst-hav-och-genus-i-en-tid-av-ekologisk-kris/>

Foto: Bild ur fotografen Anna Atkins bok *Photographs of British Algae: Cyanotype Impressions* från 1843-53.

Bildkonst, hav och genus i en tid av ekologisk kris

Havet är ett ämne som använts flitigt inom konst, musik och litteratur. Det vatten som täcker 71% av jordens yta gestaltas vanligen som något avlägset, en slags kuliss med vertikal flat yta mot vilken stormar, bataljer och skeppsbrott utspelas sig. Havet, inte minst i konsthistoriska museisamlingar, har skildrats som någonting farligt, otillgängligt och vitt skilt från människan. Men i takt med att klimatkrisen blivit allt tydligare har något hänt. Nedsänkta i vattnet närmar sig konstnärer – iklädda badkläder, snorkel eller dykardräkt – det myllrande livet och skeendena i hav, sjöar och vattendrag; nyfiket omsluts de av allt det som tidigare generationer ofta tolkat som obehagligt och otillgängligt.

I *The Ecological Eye. Assembling An Ecocritical Art History* inleder konstvetaren Andrew Patrizio med den utopiska frågan om vad konstvetenskapen som disciplin kan göra i en tid av ekologisk kris (Patrizio 2019). Konsthistoriker som

T.J. Demos har sedan tidigare påpekat att ekologiska förhållningssätt traditionellt sett adresserats så lite inom konsthistoriska textsamlingar att dess frånvaro sällan noterats (Demos 2016). Inom marinmåleriet som är en gammal genre inom bildkonsten framvisas havet vanligen som något hotfullt och fyllt av okända krafter (Ljøgodt 2020). De konstnär som med pensel i hand utförde arbetet kom vanligen från länder som utvecklats till ledande handels- och sjöfartsnationer; såsom nederländske Jacob van Ruisedael (ca 1628–1862), tysken Caspar David Friedrich (1774–1840) och engelsmannen Joseph Mallord William Turner (1775–1851); men också svenske Marcus Larson (1825–1864). I dessa målares arbeten skulle det mänskliga känslolivet tilltalas i verk som gjorde en tydlig distinktion mellan den lilla människans kamp mot den väldiga naturen. Ett sådant antropocentriskt övervattensperspektiv med koloniala rötter bygger starkt på tanken om att människan och naturen är separerad och i västerländska museisamlingar lever sådana föreställningar kvar.

Idag är genusvetenskapen ett forskningsfält som i sin bredd behandlar olika former av maktrelationer där feministiska forskare kan gå bortom tudelningar som manligt-kvinnligt, kön-genus, mänskligt-ickemänskligt, subjekt-objekt, natur-kultur och land-hav (Lykke 2010, Åsberg 2011). Genus i sin traditionella bemärkelse behöver alltså inte vara den enda utgångspunkten, för i det utvidgade fältet är genusvetenskapen en samling effektiva teoripraktiker där olika former av hierarkier analyseras och överbyggs på ett kreativt, kritiskt och nyfiket sätt. I synnerhet vill jag lyfta fram den feministiska posthumanioran som syftar till att omvända humanioraforskningen till att möta upp med de pågående förändringarna i vår värld (Åsberg, Koobak och Johnson 2011). Feministisk posthumaniora är därför situerad i en världslighet som påminner oss om att mänsklig överlevnad är intimt förbunden med den världsliga kontexten, med andra icke-mänskliga varelser och hela den biologiska mångfaldens existens (Åsberg 2012). I denna tid av ekologiska kriser är genusvetenskapen därför ett angeläget forum där eko-konstnärliga och museiologiska frågeställningar kan diskuteras, analyseras och utvecklas, och gamla hierarkier överbryggas.

I detta raster mellan genus, museer och ekologi är just havet intressant att

lyfta fram som en fysisk och imaginär plats att tänka med och från. Det ökande antalet konstnärer, curatorer och feministiska humanioraforskare som lyft havet de senaste åren bekräftar intresset, något som tydliggjorts i utställningar som *Aquatopia* på Nottingham Contemporary 2013, 14th Istanbul Biennale 2015, *Streamlines* på Deichtorhallen i Hamburg 2016, *Our Ocean, Your Horizon* på Jeu du Pomme i Paris och CAP Bourdeaux 2016, *Tidalectics* på TBA21 i Wien 2017 och *Down to Earth* på Martin Gropius Bau i Berlin 2020. Sommaren 2021 visades även utställningen *Havet* på Kalmar konstmuseum. I dessa utställningar sammanförs ofta imaginära bilder med aktuell forskning, där nya kunskapsformationer om havens tillstånd förs fram. Utställningen som berättande format är därför viktig då den skapar visualitet och förkroppsligad närvaro, vid sidan om forskningsrapporter och tidningsartiklar. På så sätt kan idéer om människans sammanbundenhet med havet förmedlas till nya publikgrupper. Inom den feministiska forskningen är det nya fältet havshumaniora (på engelska oceanic eller blue humanities) – med tongivande forskare som Stacy Alaimo, Elizabeth DeLoughrey, Astrida Neimanis, Marietta Radomska och Cecilia Åsberg – viktigt att lyfta fram.

Som curator och genusforskare har jag de senaste åren alltmer intresserat mig för kustlinjen som en mindre uppmärksam del av havshumanioran och havskonsten, det vill säga det gränsland där land möter hav och där människa möter natur. Här lever lågtrofiska varelser som alger, musslor och ostron, som i takt med dagens klimatförändringars allt varmare vatten minskar i antal. Situerad vid denna kustlinje funderar jag över hur valet av konstnärligt material kan få betydelse i tider av ekologisk kris genom att destabilisera hierarkier som tidigare tagits för givna, hur museer presenterar detta konstnärliga material, vilka berättelser som skapas, vilken kunskap publiken tar med sig hem, samt hur deltagarbaserade samverkansprojekt mellan konst, humaniora och naturvetenskap kan inspirera människor till att omfamna icke-hierarkiska planetära perspektiv. Längs med kustlinjen blickar jag inte bara bakåt i tiden (i traditionell konstvetenskaplig anda), utan snarare inåt och framåt ifrån den feministiska posthumaniorans perspektiv, där samtida konstnärer som tänker och arbetar med hav och vatten sätter ekologiska, kroppsliga och icke-

hierarkiska perspektiv i centrum och gamla förhållningssätt om människan separation från naturen i gungning. Feministiska tänkare såsom Donna Haraway har länge förstått betydelsen av science fiction, inte främst som en kulturgegenre utan som en praktisk och processorienterad spårningsmetod som är både historieberättande och faktaberättande, där möjliga världar och möjliga tider kan spåras, både historiska, samtida och framtida (Haraway 2016). Dessa världspraktiker är hjälpsamma att tänka med när vi nu akut behöver hitta nya sätt att föreställa oss världen på, där vi måste vägra uppdelningen mellan natur och kultur, mänskligt och ickemänskligt, land och hav, och i stället se till länkar och samband.

Idag behöver museer och konsthallar – som kunskapskapande och kunskapsförmedlande institutioner – verka på bred front för att frambringa nya narrativ där natur och kultur hör ihop och samtidigt lyfta fram att klimatkrisen till lika stor del är en kulturell och social kris som har med människan att göra. Det är därför hög tid att sådana frågeställningar genomsyrar hela museiorganisationers arbete; inte bara i förhållande till utställningars innehåll utan också i förhållande till samlande, transporterande, resande, produktion, finansiering o.s.v. Från min utkikspunkt vid kustlinjen vill jag göra en djupdykning ner under vattenytan och föra samman konst, genus och museer som en viktig samverkanscentral där vi tillsammans kan skapa nya världsbilder och förhållningssätt där sambanden mellan natur och kultur, land och hav, vattenkropp och människokropp, fantasi och vetenskap blir till centrala delar i vårt gemensamma medvetande. Genom en ny linje av konstnärligt engagemang och spekulerande kan vi röra oss bortom de mänskliga perspektiven, minska känslan av alienering i förhållande till naturen och tillsammans verka för att skapa hållbarare framtider.

Caroline Elgh är curator och doktorand i genusvetenskap vid Linköpings universitet där hon skriver i gränslandet mellan konst, ekologi, feminism och spekulativ fiktion.

Referenser

Demos, T.J. 2016. *Decolonizing Nature: Contemporary Art and the Politics of Ecology*. Berlin: Sternberg Press.

Haraway, D. J. 2016. *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. Durham: Duke University Press.

Ljøgodt, Knut. 2020. "Havet" i *Marinmålarna: havet, skeppet och sjömannen i konsten: från Jacob Hägg till Lars Lerin*, red. Knut Ljøgodt & Hans Christner, 1 uppl. Lund: Historiska media, s. 9-18.

Lykke, Nina. 2010. *Feminist studies: a guide to intersectional theory, methodology and writing*. New York: Routledge.

Patrizio, Andrew. 2019. *The Ecological Eye. Assembling an Ecocritical Art History*, (Manchester: Manchester University Press.

Åsberg, Cecilia. 2012. "Läskunnighet bortom humaniorans bekvämlighetszoner. En inledning." i Cecilia Åsberg, Martin Hultman & Francis Lee (red.), *Posthumanistiska nyckeltexter*, 1. uppl., Lund: Studentlitteratur, s. 7-19.

Cecilia Åsberg, Redi Koobak & Ericka Johnson. 2011. "Beyond the humanist imagination." *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 19:4, s. 218-230.